

BABUCS ZOLTÁN

„ÁRULÓ?... SOHA!”

I „És miért ez az egész? – gondolja magában Görgey (...) – A rengeteg vér, a sok fiatal élet? És a rengeteg vér, ami még ömleni fog, s a sok fiatal élet, ami még elveszik? A mi nemzedékünk elpusztul a szabadságért, a következő generáció már nem érdemli, s a harmadik megérezt rá, hogy elvegyék tőle...” – Sárközi György *Mint oldott kéve* című regényében Budavár bevételének előestéjén így írta le Görgei tábornok lelki vívódását.

I A Görgei-kérdés: áruló volt-e vagy hős, 1849 óta a mai napig élénken foglalkoztatja a magyar közvéleményt, ugyanis a javára lemondott és külhonba menekülő Kossuth volt az, aki a világsi fegyverletétel után egy hónappal keltezett vidini levelében vádolta meg pertu barátját, és vetette el az árulás magvát: „Szegény szerencsétlen hazánk elesett. Elesett nem ellenségeink ereje, hanem árulás s alávalóság által... Ó, hogy ezt megértem, s mégsem szabad meghalnom. Görgeyt felemeltem a porból, hogy magának örök dicsőséget, hazájának szabadságot szerezzen. És ő a hazának gyáván hóhéréjává lőn.”

I Örögi félisten vagy félisteni örög volt? Milyen habitussal rendelkezett az a 30-31 esztendő fiatal férfi, aki 1848-ban alig négy hónap leforgása alatt századosból avansált tábornokká, s aki a magyarság fénylő csillagából 1849 augusztusa után hullócsillaggá lőn? A válaszokat barátja és hozzá haláláig hű bajtársa, gróf Leiningen-Westerburg Károly tábornok naplójában találhatjuk meg, aki 1849. március 26-án Poroszlón találkozott először Görgeivel, és igen kiválóan rajzolta meg jellemvonásait: „Bár nem volt szószékre való szónok: mégis kevés embernek állott annyira rendelkezésére a világos, éles beszéd, mint neki. (...) Nagyon szerencsés volt a legénységhez intézett rövid, nyers beszédben. A legválságosabb pillanatokban, a legnagyobb fáradalmak közt, megjelenése fölviányozott mindenkit. – A katonák imádták, különösen a III. hadtest (...) Életmódjában józan és mértékletes volt, de azért nem vetette meg az élvezeteket. Bár nejét forrón és mélyen szerette, mégis tán némileg fogékony volt a szépnem bájai iránt. (...) kellemetlen volt az a hibája, hogy rosszabbnak tette magát, mint amilyen. Más hibája, mely különösen szolgálati ügyekben nyilvánult meg, hirtelen haragja volt. Ez sok elhamarkodottságnak volt forrása, de ez is a legtúlzóbb jogérzetre volt visszavezethető. Alávalóság, igaztalanság láttán nem tudott magán uralkodni. Nem tudott színlelni, vagyis gondolatait el tudta rejteni ugyan,

*a legválságosabb
pillanatokban,
a legnagyobb
fáradalmak közt,
megjelenése
fölviányozott
mindenkit –
a katonák imádták*

Milyen habitussal rendelkezett az a 30-31 esztendőös fiatal férfi, aki 1848-ban alig négy hónap leforgása alatt századosból avanszált tábornokká, s aki a magyarság fénylő csillagából 1849 augusztusa után hullócsillaggá lőn?

hatalmas
szenvedélyeket
ültetett belé a
természet, és így a
küzdelem volt eleme
az élet arénájában

de oly embereknek, kiket megvetett, nem mutatott soha barátságos arcot, nem tettetett soha. Ezért sok volt az ellensége, még a seregben is. Sok, igen sok volt benne a nagyravágyás, de nem nagy hatalomra törekedett, hanem dicsőségre, a dicsőség volt az ő életében a nap. Nagyon is nyílt volt ahhoz, hogy nagy hatalomra jusson; már félték tőle, mielőtt még veszedelmessé válhatott. Ez hízelgett büszkeségének, de azért nem ármánykodott, hogy ezt a félelmet igazolja. Hatalmas szenvedélyeket ültetett belé a természet, és így a küzdelem volt eleme az élet arénájában. De nem valami biztos célért küzdött; küzdött, hogy küzdjön, mert nem lehetett meg nélküle. (...) Ilyen volt hát ez a Görgey – minden erényével és hibájával férfiú a szó legszebb értelmében: hős.”

A többnyire németül beszélő, hosszúkas, pirospozsgás arcú, magas homlokú, rövid hajú, „nemigen erős” bajszú és szakállú, szemüveges – gyakorta tubákoló – Görgei kék szemei is beszédesekek voltak, „tele mély komolysággal és mégis néha vidám, sőt gúnyos tekintettel”. Annak ellenére, hogy ízig-vérig katona volt, pihenőidejét rendkívül szűkre szabta, az összecsapásokban és a fárasztó menekések során pedig vajmi keveset törődött azzal, hogy az öltözködése előírás szerinti legyen, „mundurja” a legkevesébe sem mutatta tábornoki mivoltát. Leiningen számolt be Görgei felettébb egyszerű egyenruházatáról: „Őrnagyi uniformisban járt, mindig begombolva, fején közönséges csákó [fekete viaszosvászon] tokban, álla körül annak szíja, lábán jóval térden felül érő nagy csizma, oldalán jókora kard [pontosabban: 1845 M. lovastiszi szablya], és egy bőrtáska jobb vállán. Kesztyűt sohasem viselt. Felöltőnek feketésbarna fókabőrből [helyesen: vidrabőről] való kabátot használt. Az egész feltűnően egyszerű, és mégis festeni való.” Ezt a jócskán kifakult kávébarna színű, piros zsinóros törzstiszi atillát viselte – amelynek törzstiszi paszományai olyannyira megkoptak, hogy inkább ezüstnek, semmint aranynak látszottak – 1848 őszén, majd a zseniális felvidéki visszavonulás közben, amikor a császári-királyi főszereget eltérítette eredeti szándékától, és az Debrecen helyett inkább a Feldunai hadsereg nyomába eredt. Ez az elnyűtt atilla volt rajta a tavaszi hadjáratban, akkor is, amikor 1849. április 6-án találkozott Kossuthtal Kókán. Egy helybéli menyecskével való évődésük idilli jelenetének vetett véget egy huszár, aki jelentette, Isaszeg alól Klapka csapatai özönlenek vissza, Damjanich viszont dacol a császáriakkal. Görgei

tajtékban úszó hatásán valósággal „berobbant” a csatatérre, és rárivallt a habozó és visszavonulni szándékozó Klapkára: „Ma kell győzni, vagy mehetünk vissza a Tisza mögé! Ez a két megoldás van, harmadik nincs. Damjanich még mindig állja a csatát, Aulich előrenyomul: győznünk kell!” Ekkor következett be a szabadságharc egyik sorsdöntő pillanata, amelyet Than Mór is megörökített: Klapka lovát újra Isaszeg felé fordította, lelket öntött csüggedt honvédeibe, és az a nagypéntek a tavaszi hadjárat első szakaszának magyar győzelmével zárult.

¶ Nem sokat adott a külsőségekre, és mikor Kossuth felajánlotta neki a nemzet hátlajaként a gödöllői Grassalkovich-kastélyt, megköszönte, ám visszautasította, csakúgy, mint Budavár bevételét követően a neki adományozott katonai érdemjel 1. osztályát és az altábornagyi rendfokozatot. 1849 forró nyarán Haynau császári-királyi hadserege mellett a cári intervenciós csapatok is országunkra zúdultak, s hogy a csaták sűreijében, csapatai forgatagában és a lőporfüstben is felismerjék hírvivői, igyekezett igen feltűnő látványt nyújtani Görgei „vörös zekéjében, nagy fehér strucc tollalával fekete Kossuth-kalapján”, Csóka nevű, 190 cm marmagasságú pej színű angol telivérjének nyergében ülve, ahogy egyik ordonánca, Karsa Ferenc hadnagy is beszámolt róla, míg rosszakarói ezt hatalomra vágyásának jeleként értelmezték – természetesen utólag. Szintén Karsa írta le, hogy az 1849. július 2-i második komáromi csata herkálypusztai lovasrohama előtt a fővezér így biztatta a tétovázó huszárokat: „»Fiúk, hát nem gyüttök a vörös hacuka után attakba?« – fellelkesíti őket, s éljen Görgey kiáltással nyomban követik a fővezért.” Vörös zubbonya alapján azonban az ellenség számára is könnyen felismerhető volt, nem is véletlen, hogy a császári dzsidások már messziről ordították lengyelül: „Tilko tego czerwonego!” (Csak azt a vöröset!). A tábornok ezen fergeteges huszárroham vezetésekor kapta életveszélyes fejszét, amiről 1849 után oly sokféle mendemonda kapott lábra, pedig a valóságban egy orosz ágyúgolyó szilánkjára okozta iszonyatos sebesülését, és valóságos csoda volt, ahogy azt ép ésszel túlélte. De csoda volt az is, hogy ilyen állapotban képes volt hadseregét levezetni Arad környékére úgy, hogy a cári főerőket mágnesként húzva maga után lehetőséget adott arra, hogy a Szeged környékén összpontosított honvédcsapatok Haynaut megverjék. Nem így történt, aztán a temesvári vereség után Kossuth ráruházott minden hatalmat, ő pedig a nagyvilág

hogyan a csaták sűreijében, csapatai forgatagában és a lőporfüstben is felismerjék hírvivői, igyekezett igen feltűnő látványt nyújtani

Annak ellenére, hogy ízig-vérig katona volt, pihenőidejét rendkívül szűkre szabta, az összecsapásokban és a fárasztó menetek során pedig vajmi keveset törődött azzal, hogy az öltözködése előírás szerinti legyen.

Az ismeretlen Görgei című kiállítás katalógusa
Fotó: Biró Dávid

tudomására akarta hozni – és még utoljára az osztrákokat arcul csapni –, hogy nem a császári ármádia, hanem a cári szuronyok győztek le bennünket, ezért is adta meg magát Világos mellett az oroszoknak. Öccse – aki később életét tette fel arra, hogy bátyja beszarozott nevét tisztára mossa –, Görgey István százados számolt be arról, hogy 1849. augusztus 13-án az esti szürkületben bátyja Rüdiger társaságában ellovagolt a Feldunai hadsereg arcvonala előtt, és midőn a III. hadtest elé ért, amelynek bal szárnyán az erdélyi legénységű 2. Hannoverhuszárezred állott, „felhangzott: »Éljen Görgey!« utolszor... Ekkor bátyám hirtelen leborult – egy percre – hű lova nyakára.”

¶ A császár kegyelemből életben hagyta, Kossuth rásütötte az áruló bélyeget, amelyet élete végéig méltósággal, de nem megadással viselt. Idővel egyre többen belátták, hogy az árulás vádja igaztalan, de addigra az mélyen beleivódott a köztudatba. A hívő hadastyánt élete alkonyán társadalmi megbecsültség övezte, és 1916. május 21-én, Budavár bevételének 67. évfordulóján, 98 évesen adta vissza lelkét a Fennvalónak. A két világháború között katonaeszménnyé nemesedett, az 1945 utáni osztályharcos történetírás ismét megtette bűnbaknak. Lassú rehabilitációja az 1980-as években kezdődött, s ma az 1848/1849-es szabadságharc kiváló hadvezérét tisztelhetjük benne.

a két világháború között katonaeszménnyé nemesedett, az 1945 utáni osztályharcos történetírás ismét megtette bűnbaknak

¶ A Magyar Nemzeti Múzeum születésének bicentenáriuma, halálának 100. évfordulója alkalmából rendezte meg *Az ismeretlen Görgei* című időszaki kiállítást, amelyről a neves Görgei-kutató, Hermann Róbert főszerkesztésével jelent meg katalógus. Jelen esetben nem csupán a rendkívüli tárgyi gazdagságú, sokféle igényt kiszolgáló, a modern technikát is jól felhasználó, kiváló muzeológusi érzékkel megrendezett kiállítás színpompás katalógusával van dolgunk, hanem egy olyan munkával is, ami segít megismerni és megérteni a Görgei-kérdést. Pályafutásáról, az árulás vádjáról és tisztázásáról Hermann Róbert írt remek értekezést, Riedel Miklós vegyeszi tevékenységét vette górcső alá. Megítéléséről, a róla alkotott kép változásáról több tanulmány is szól: a vele foglalkozó, 1849 utáni magyar költészetéről Szilágyi Márton ír, a személyét érintő szépirodalmi műveket Zimonyi Zoltán elemezte, míg Deák-Sárosi László a magyar filmművészeti alkotások Görgei-képét tette vizsgálata tárgyává. Radnóti Klára kurátor a kiállításról írt, s ő jegyzi a kötet katalógusanyagát is. A Görgeiről készült

Egy helybéli menyecskével való évődésük idilli jelenetének vetett véget egy huszár, aki jelentette, Isaszeg alól Klapka csapatai özönlének vissza, Damjanich viszont dacol a császáriakkal.

*A Magyar Nemzeti Múzeum születésének bicentenáriuma,
halálának 100. évfordulója alkalmából rendezte meg
Az ismeretlen Görgei című időszaki kiállítást, amelyről
a neves Görgei-kutató, Hermann Róbert főszerkesztésével
jelent meg katalógus.*

ábrázolásokat, festményeket, rajzokat, litográfiákat, szobrokat és plaketteket Vajda László vette számba, egyúttal a Görgei a képzőművészetben-katalógust is ő állította össze. Különlegesen érdekes a *Pillanatképek Görgei életéből*, amelyben Lengyel Beatrix a Görgeiről készült fotográfiákról adott számot. A most megjelent, remek küllemű kötet értékét gazdag képanyaga mellett a fenti tanulmányok is adják, ezek segítségével az olvasó szemet gyönyörködtető módon ismerheti meg Görgeit, aki még a legreménytelenebb helyzetben, 1849. augusztus 11-én sem vesztette el hitét, amikor Polgárok! kezdetű kiáltványát e sorokkal zárta: „Mit Istennek megfeythetetlen végzése reánk fog mérni, túrni fogjuk férfias elszántsággal, s az öntudat azon boldogító reményében, hogy az igaz ügy örökre veszve nem lehet.”

¶ Móricz Zsigmondnak megadatott, hogy 1912-ben személyesen beszélgesen az „élő vértanúval”. E találkozásból született meg a Görgeiről szóló írása, amelyből a következő sorokat érdemes eszünkbe vésnünk: „Rendkívüli katonai zseni volt. (...) A nép katonájának tekintette magát, nem kellett neki sem főhatalom, sem jutalom. Különösen komplikált jellem volt: eszköz akart lenni csupán a Sors kezében. Egy szál kard, semmi más. (...) Áruló?... Soha!... Egyetlen gondolatában sem volt. (...) Kötelességét híven teljesítette s az a büszke öntudat élhetett benne rendületlenül, hogy a magyar kardnak, a magyar vitézségnek ő volt utolsó legendás hőse. Tisztelet adassék a nagy katonának, akinek nem adatott meg, hogy örömét érezhesse hősiességének.”

¶ Hermann Róbert szerint Hadik András óta nem volt még egy olyan hadvezérünk, mint Görgei. Habár az első és a második világháborúban is szép számmal akadtak jelentős és bravúros magyar hadvezetési teljesítmények, mai tudásunk szerint teljes bizonyossággal állapíthatjuk meg: Görgei Artúr személyében minden idők legnagyobb magyar hadvezérért tisztelhetjük, aki a magyar katonai géniusz eleven megtestesítője volt.

*a nép katonájának
tekintette magát,
nem kellett neki
sem főhatalom, sem
jutalom, különösen
komplikált jellem
volt: eszköz akart
lenni csupán a Sors
kezében*

Az ismeretlen Görgei

Főszerkesztő: Hermann Róbert

Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 2019

Bajkay Éva egy konferencián az NDK-ban, 1970-es évek vége
Magyar Nemzeti Galéria